

Het dagelijkse leven in Oostende tijdens de bezetting (1940-1944) (29)

door Roger JANSOONE

29. IN DE SCHEMERZONE (deel 2)

Evacuatie in Oostende, een ultieme fase

“Wit” en “zwart”, en tussenin *al dat grijs*, het zal overal, in alle geledingen van de samenleving. We zullen nooit een sluitend antwoord kunnen geven op de vraag hoe het mogelijk was dat de een hier en een ander precies dàar terecht kwam. Het was niet collectief maar strikt *individueel* bepaald en onduidelijk gedetermineerd door specifieke en vaak *zeer persoonlijke* omstandigheden. Wel werd hiervoor reeds in de jaren dertig *collectief* “het bedje gespreid” via de economische en financiële “samenwerking” (toen nog geen “collaboratie”!) met nazi-Duitsland, voorts ook via “politie” contacten tussen de Staatsveiligheid en het SS-*Reichssicherheitshauptamt* in Berlijn, en bijvoorbeeld ook door de antisemitische hetze in een bepaalde pers, zoals met hatelijke spotprenten in de rioolkrant “Volksverwerking” (met hiervoor blijkbaar *toen al* een lezerspubliek!). *Früh übt sich, ...*

Psychologisch vond dat massaal “passief” meelopen en vooral ook *blijven meelopen* in het gareel van de bezetter, *in Oostende* kennelijk een ultieme en concrete uitdrukking in het gelaten aanvaarden van de gedwongen *evacuatie* uit het “Sperrgebiet” in april 1944. Dit gebeurde zogezegd “in het belang van de bevolking”, ter voorkoming van “groot onheil” bij een eventuele (en inderdaad plausibele) landing van de geallieerden op onze kust. Maar omdat er intussen *ook in het binnenland* allang moordende bombardementen waren (vooral op fabrieken en spoorwegknooppunten, maar vaak een heel eind ernaast op woongebieden, zoals o.a. in Mortsel), besepte men wel dat de ware reden enkel van *militaire* aard kon zijn, namelijk beletten dat, ingeval van een landing, al te veel burgers de Duitsers bij een snelle militaire machtsontplooiing of tegenaanval voor de voeten zouden lopen. Met overigens hierbij de zeer reële kans dat er zich hieronder ook gewapende “partizanen” bevonden (en de Duitsers hadden hierover achter het Oostfront reeds enige ervaring opgedaan!). De enigen die samen met hun gezin mochten blijven, waren trouwens zij die ter plaatse nog wel “nuttig” konden zijn voor de Duitse oorlogsinspanning. Die selectieve evacuatie deed toen velen terugdenken aan de nog vrij recente “Aussiedlung” van joodse medeburgers, ook een gedwongen en gefaseerde evacuatie omwille van drogredenen (“arbeid in het Oosten...”) waaraan weinig geloof werd gehecht, tenzij door al wie nog voldoende naïef was om de nare werkelijkheid niet onder ogen te willen zien. Die plotselinge en onvoorziene evacuatie was uiteraard opnieuw een bron van heel wat miserie en ongemak, maar er was hiertegen vrijwel geen verzet of weerspanning omdat niemand inzag waartoe dit had kunnen dienen. Men had reeds zoveel moeten slikken, en dat kon er ook wel nog bij. Ja, dan maar op hoop van zegen! En misschien was het einde reeds nabij?

Oorlogsprofitariaat

Dat er zich in de rand van ieder oorlogsgebeuren al vlug en onvermijdelijk als aasgieren een begerig en handig profitariaat komt nestelen, is van alle tijden en van alle landen. Ook in vreedstijd (of wat daarvoor soms moet doorgaan) is er steeds wapenhandel en wapensmokkel. Zelf heb ik destijds bij civiele NATO-opdrachten moeten vaststellen - in conflictgebieden in Oost-Europa, de Balkan, de Kaukasus en het Nabije Oosten - dat dit oorlogsprofitariaat zich snel ontwikkelt en floreert als een schitterende bloem op een mestvaalt (“schitterend” in de zin van erg opvallend!). In oorlogstijd omvatte dat in W.O.2 een gevarieerd gamma van zwarte markt, woeker, lucratieve “rosse buurten”, het leegroven van verlaten woningen, het in bezit nemen (al dan niet “wettelijk”) van joods roerend en onroerend goed (“la spoliation des biens juifs”!), het judasgeld van jodenverklidders, de zeer “interessante” markt van “Raubkunst” en *Entartete Kunst* (een prima “geldbelegging”!), “positieve” hulp en medewerking aan de

strootochten van de "Organisation Todt", allerlei "schnabbeltjes" en "toemaatjes",... en bovenal natuurlijk de *economische collaboratie*, zo winstgevend en tegelijkertijd van zo'n "meer verheven klasse" dat dit een totaal *apart* geval mag genoemd worden!

In heel dat beschamend gedoe van "de medeburger op z'n smalst" speelde *ook de overheid* soms een minder fraaie rol, vooral wat betreft joods vastgoed. En dat onder druk van "ingezetenen" die het na de oorlog iedere joodse KZ-overlevende blijkbaar erg kwalijk namen dat hij of zij de nazi dodendans was ontsprongen en nu in de buurt nog durfde opdagen! Via onthullingen van een journaliste gaf dit in Frankrijk aanleiding tot een schandaal toen bleek dat de Stad Parijs zich luxe- appartementen van "verschwunden" rijke joden had toegeëigend ... om ze nadien als "sociale woonflat" te verhuren aan partijgenoten en lieve vriendjes (in de Franse politieke klasse is vriendjespolitiek en nepotisme nog steeds schering en inslag en zodanig "ingeburgerd" dat het niet illegaal is doch in het ergste geval als "immoreel" bestempeld wordt!). Bezitters van *Raubkunst* (vaak musea !) mochten zich verheugen in stilzwijgende medeplichtigheid van de overheid, met als kwalijk gevolg dat *zelfs driekwarteeuw* later veel nabestaanden nog steeds wachten op "restitutie" van familiaal kunstbezit ! Wat er overall aan "Raubkunst" nog ergens een verborgen bestaan leidt (en soms ontdekt wordt, zoals onlangs in München), is niet in te schatten en zal dus nooit volledig kunnen achterhaald worden. Een weinig hartverheffend en bedroevend schouwspel! *Vivitur ex rapto* ! (men leeft hier van diefstal!) was reeds in het oude Rome de verontwaardigde kreet van Cicero in zijn striemend betoog "Pro Milone"!

We zullen dus best hieraan niet veel woorden verspillen. Het volstaat dat dit hier "pro memorie" ...en ook "zur Mahnung" even vermeld wordt. Te meer daar niets erop wijst dat dit zich in de toekomst nooit meer zou kunnen of durven herhalen ... Want "bis repetita placent"! Een Britse officier van het Rijnleger zag dit als volgt: "The war on the Nazi regime has just trimmed its branches, while its roots *continue to flourish* deep in the heart of Germany". En hij voegde eraan toe: "Wars often begin with the cause of justice but always end with a grief-stricken society" (1)

Twijfelachtige randgevallen: een maritieme "case study" in Oostende

Naast die massa van al dan niet passieve meelopers waren er ook nog uiteenlopende en *individuele* "twijfelachtige" gevallen, met *reeds vooraf* een afwijkende "achtergrond", waardoor zij quasi waren "voorbested" om *tijdens de bezetting* verder op een dwaalspoor te raken. Allemaal "randgevallen" die weinig opvallen, want vrij talrijk en dus beschouwd als "alledaags" en niet als "abnormaal", "een grijze muis" die verdwijnt tussen al het grijze van alledag. Het waren pechvogels met persoonlijke problemen, sociaal onaangepasten, gefrustreerden of zelfs "karaktergestoorden". Ieder kent wel zo iemand in zijn familie of naaste omgeving. Er wordt niet zwaar aan getild, want "het zal wel koelen zonder blazen" en "laot hem maor loopen langs de straote!" (en misschien heeft hij een lief die hem zo geeren ziet?). Maar in oorlog en bezetting kan zo'n geval soms een verrassende wending nemen. Kleine oorzaken, grote gevolgen (eigenlijk was *Hitler zelf* bij uitstek zo'n geval!). Voor dat type is er in Oostende een zeer typerende benaming: "een zwoateloare", geen scheldwoord maar een poging tot omschrijving van "een die met z'n eigen niet goed road weet". In zijn "Oostends Woordenboek" geeft Roland Desnerck als Nederlands equivalent: "meelijwekkende kerel, stakkerd, stomme kerel, stumperd", om te kunnen weergeven wat in het Oostends intuïtief kan worden "samengebald" in één enkel woord,...zoals ook in het alom bekend vissersgezegde "op zee roendzwoatelen".

Om dit concreet te *illustreeren*, specifiek naar Oostende en de *maritieme* sector, wordt hierna, via een maritieme "case study", zo'n bijzonder "geval" nader toegelicht, namelijk dat van een "loods der Scheldemonden", dienstdoende postoverste bij het loodswezen, die uiteindelijk - na nogal wat te hebben "roendgezwoateld" - na de bevrijding terecht kwam in de genadeloze vangarmen van de *administratieve epuratie*, een aparte vorm van repressie binnen het

overheidsapparaat. Speciaal om die reden wordt hier zijn naam niet vernoemd, enkel zijn initialen "A.D.", als principiële stelregel bij het nader bespreken, in deze vervolgserie, van alle gevallen van collaboratie, repressie en epuratie . Wij laten ons hierbij niet in met het leven van een ander, want het gaat enkel om een naamloze doch ook *leerzame* "case study". Wat ons in *historisch* opzicht interesseert, is in welke mate een dergelijk geval *representatief* kan zijn voor een aantal *andere* "randgevallen", *dropouts* en sociaal marginalen. Hoe dan ook, in een geschiedkundige benadering van die problematiek van oorlog en bezetting mag volledigheidshalve deze aparte "categorie" zeker niet ontbreken en moet er dan ook een *poging* worden ondernomen om *ook hiervoor* een bevredigende verklaring te vinden, zowel ten aanzien van het betrokken individu als wat betreft zij die ertegen hebben opgetreden.

Het moet ons overigens *ook* ertoe aanzetten om in "normale" tijden *meer aandacht* te besteden aan dergelijke gevallen, *ter voorkoming* van wat later zou kunnen volgen. Hierdoor zou een zekere Adolf Hitler wellicht steeds gewoon gebleven zijn wat hij *oorspronkelijk* ook was, namelijk een onbeduidende randfiguur, een fantast, een zelfingenomen "kunstenmaker",... uiteraard mits extern een "ernstige" poging tot enige maatschappelijke tegemoetkoming in zijn nogal vage "artistieke" wensdromen ! Ja, wie weet ?? Sociale vrede moet soms worden "afgekocht", zoniet krijg je vaak al vlug sociale *onvrede*, met oproerkraaiers, volksmenners, troebelwatervissers en allerlei zonderlingen die dreigen op het verkeerde pad terecht te komen ... en hierin *ook nog anderen* kunnen meesleuren (...en in het geval van Hitler, miljoenen anderen!!). Doch die afkoopprijs is blijkbaar steeds te hoog, want er moet vooral flink "bezuinigd" en "ingeleverd" worden, met alle gevolgen van dien. Maar om een snoek te vangen, moet je wel eerst een blikje (en niet een blikje) in het water gooien !

De "voorgeschiedenis" van A.D. *in de jaren dertig* leest als de "rare" lotgevallen van de pechvogel uit een driestuiversroman. Met hierna zijn "Etat des punitions" van de "Administration de la Marine", met vermelding van "punition infligée" en "motifs". Met toen zeer typisch voor de taaltoestanden bij de overheid , een opsomming in het Nederlands (of wat daarvoor moest doorgaan - hierna dan ook *letterlijk* overname van alle taalfouten!) ...op (jawel) een Franstalig formulier!

"onwettige afwezigheid op 27-8-31, als wanneer hij de wacht op de zeedijk moest verzekeren, waarvan hij tijdig genoeg verwittigd was geweest, en ook om zonder toelating van de Chefloods zijn standplaats te hebben verlaten"

15 maart 1932: "heeft verwaarloosd in te lichten van een verandering in zijn familietoestand en heeft aldus binst verscheidene maanden ten onrechte familievergoeding getrokken"

"op 22-12-33 bij het beloodsen van het Grieks S/S "Anastasios Petrousis" van Terneuzen naar Vlissingen, door zorgeloze navigatie de stranding van dit schip veroorzaakt op de Suikerplaat"

"het loodsencertificaat van het Duits S/S "Kepler", hetwelk hij op 24 juni 1934 naar zee heeft geloodst, niet ingeleverd en verder dit verzuim niet geregeld"

"op 15-11-35 met de S/S "Bartava" de haven van Terneuzen met te grote vaart aangedaan, alzo het aan de grond varen veroorzakende"

"poging tot bedrog in arbeidsongevallen, door valse verklaring en getuigenissen (zogezegd arbeidsongeval van 28-11-35 a/b Grieks S/S "Aegor")"

"op 9 juni 1937 dagorder van 26-3-35 overtreden betreffende het laten roepen van de dokter te Vlissingen voor een ziektegeval aan boord van een schip"

"op 6-11-37, bij het beloodsen van S/S "Rigel", schade veroorzaakt aan een sluisdeur te Terneuzen"

“op 2-8-38 niet op tijd en behoorlijk ingevuld het loodsbriefje van het uitgaande Franse S/S “Merignac” ingediend”

“op 7-8-39 nalatigheid als dd. Postoverste bij het binnenkomen van pakketboot “P.M.J.”

“op 30-11-39 als dd. Postoverste nalatig bij ontvangst van een belangrijk scheepvaartbericht inzake het leggen van een nieuw mijnenveld door de Engelse Marine”

En dit gaat dan zo maar door. Intussen zit het dan nog neutrale België reeds sedert september 1939 gekneld in een *feitelijke* oorlogssituatie, zeker maritiem, want “de zee ligt vol met mijnen”, die geen onderscheid maken tussen wie of wat “vijand” of “neutraal” is, ... en waarbij de veiligheid op zee dan ook een zware verantwoordelijkheid is *voor de loodsen*. Deze droge administratieve opsomming van feiten en feitjes geeft eigenlijk wel een concreet beeld van een “crescendo” dat uiteindelijk moet leiden tot zware nalatigheid bij het uitoefenen van een *verantwoordelijke* functie in de maritieme sector, en in het bijzonder in *maritieme* overheidsdienst. En alle vissers en zeelieden onder onze leden van “De Plate” weten maar al te goed dat de Onderzoeksraad voor Zeevaart dat allemaal zeer ernstig neemt! Evenals, uiteraard vooraf reeds, iedere *gezagvoerder* op zee of aan de wal.

Slachtoffer van de epuratie ?

Deze onfortuinlijke loods, geboren te Oostende in 1895, gehuwd in Engeland in 1914, vader van één kind, werd na de bevrijding bij Ministerieel Besluit van 16-6-1945 met ingang van 1 september 1944 “uit de dienst verwijderd door schorsing in de bediening, en dit wegens burgerontrouw”, een schorsing die werd opgeheven op 12-7-1951, toen in de nasleep van de koningskwestie weliswaar *geen amnestie* werd verleend (trouwens tot op heden nog steeds zelfs onbespreekbaar!) maar in elk geval - als een vorm van “verkapte” amnestie - “terugroepingen in dienst” werden uitgevaardigd. Schorsing had toen meestal ook tot gevolg “onthefing uit burgerrechten” en (financieel) vooral ook broodroof en verlies van pensioenrechten, dus eigenlijk op zichzelf al een zeer zware “straf” (bijna “een civiele dood!”), zelfs indien er nadien geen strafvervolging werd ingespannen.

Die gedeeltelijke pseudo amnestie viel toevallig samen met een algemene amnestie in Frankrijk. Men zegt wel “als het regent in Parijs, dan druppelt het in Brussel”, maar dit was nu zeker niet het geval. In Parijs had men hiervoor *zijn eigen* specifieke redenen. Men streefde naar “nationale verzoening” en “une nouvelle cohésion sociétale”. Want er was de wrange nasleep van verregaande collaboratie van magistratuur, administratie en politie, voorts de beschamende “medewerking” van het Vichy-regime van maarschalk Pétain (met een ruime achterban in “la France profonde!”), dan ook nog de “collaboration horizontale” van talloze vrouwen, en uiteindelijk “le stationnement gênant” van de talrijke “malgré-nous” uit de Elzas, tijdens de oorlog ingelijfd bij de Wehrmacht of bij de Waffen-SS (waarvan verschillenden zelfs waren veroordeeld wegens oorlogsmisdaden). En in het verre Indochina ontkiemde een guerrillaoorlog die zou uitdraaien op de aanslepende Vietnam-oorlog. Meer dan voldoende redenen om *ten spoedigste* de rangen weer aaneen te sluiten! *Vive la fraternité !* Maar wat vrij vlot kon in Frankrijk, was om totaal andere redenen *volstrekt onmogelijk* in België !

Ter illustratie in dat verband het geval van K.A., mij wel vooral bekend gebleven als de vader van twee beroemde (of beruchte?) journalisten en opiniemakers. In 1944 als ambtenaar geschorst bij het Ministerie van Landbouw, kwam hij in 1951 terug in dienst, zwaar “getekend” en verbitterd, en dus niet bijster aangenaam in de omgang! Vader en (gebroomde) kostwinner van een kroostrijk gezin (12 kinderen!) zag hij zich na zijn schorsing ertoe verplicht, alle mogelijke baantjes aan te nemen, tot zelfs het zielig rondleuren, van deur tot deur, met kalenders van een missiecongregatie (waardoor hij, naar eigen zeggen, “antiklerikaal” geworden was, iets wat hij blijkbaar op zijn in het oog springende kinderen heeft overgedragen!). Met dit “speciaal geval” moest ik nu als jonge ambtenaar *hetzelfde* kantoor

delen! Ik kwam net terug uit legerdienst in Duitsland, waar ik door veelvuldig contact met Duitsers (onvermijdelijk bijna allen *Mitläufer*) intussen wel een *andere* kijk had gekregen op incivisme en repressie. Een klaarziende Duitser had onomwonden voorspeld “Das Tolle hier bei uns ist, dass es dich die Welt mit ganz *anderen* Augen sehen lässt. In Belgien kriegst du als Beobachter oder Zuschauer diesen *Perspektivwechsel* gar nicht mit. *Aber hier* wird es deshalb nahezu unmöglich, sich auf *nur eine Seite* zu schlagen!” (2). Het was voor mij dan ook een schok toen ik nadien plots en pijnlijk werd geconfronteerd met de tragiek (eigenlijk een ongeneeslijk *trauma*) van deze diep aangeslagen man, die niet alleen zoveel jaren van zijn leven kwijt was in armoede en vernedering, maar vrijwel ook al zijn kansen op de ambtelijke “cursus honorum”, een normale carrière van een kaderpersoneelslid binnen een overheidsdienst. Incivisme en repressie, alles samen in de wisselende en dramatische levensloop van één man ... en van zijn gezin.

In verdacht vaarwater

Daar ergens ligt ook de tragiek van de speciale oorlogservaringen van A.D., als werknemer in maritieme overheidsdienst eveneens een ambtenaar, maar dan wel met een “voorgeschiedenis” die hem *al vooraf* duidelijk nogal “kwetsbaar” en “ontvankelijk” zou maken voor wat hierna volgde in een uitzonderlijke periode van oorlog en bezetting. Terug in dienst op 13-7-1951, werd deze ex-loods echter niet meer tewerkgesteld bij het loodswezen maar wel bij de Zeevisserijdienst (toen nog bij het Bestuur van het Zeewezen), waar hij werd “benuttigd in de hoedanigheid van *schrijver boven kader*, in de afdeling Zeevisserijstatistiek”. De toenmalige visserijdirecteur was, in een nota d.d. 22-11-1951 aan de Directeur-generaal van het Zeewezen, van mening dat “de gepresteerde arbeid als gewoon bureelbeambte natuurlijk niet in verhouding is met de hoge wedde (deze van bureelhoofd) die deze loods geniet”. Maar vervolgens werd hij reeds per 1 mei 1952 vervroegd gepensioneerd (op de leeftijd van 57 jaar) op grond van een verslag van de Administratieve Gezondheidsdienst dat “toelaat te besluiten dat bewuste Staatsbediende in de onmogelijkheid verkeert zijn functies waar te nemen of ze naderhand weer aan te vatten”, meer bepaald door “al hetgeen aan het bestaan van *geestesstoornissen* doet denken”, en dit reeds “sedert een vorig onderzoek in augustus 1943”.

Tijdens de bezetting kwam deze loods terecht in erg verdacht “vaarwater”. Hij werd zelfs lid van “De Vlag” (Deutsch/Vlämische Arbeitsgemeinschaft), een “heel stapje verder” dan zo maar lidmaatschap van het ogenschijnlijk veelal “onschuldige” V.N.V.! De onbetwistbare leider van “De Vlag” was Jef Van de Wiele, omwille van zijn “vastberaden leiderschap van een staalharde beweging”, terwijl Robert Verbelen de genadeloze aanvoerder was van de “vergeldingsgroepen” van het hieraan verbonden “Veiligheidskorps”. Dit waren dus zeker geen koorknappen! Het doet ergens denken aan het uit onze kinderjaren zeer bekend aftelrijmpje “Wie zit er in mijn hof? Adam! En wie nog? Eva! Al wie nog ommeziet, die kriegt hem niet!”. Ja, “omzien” was er niet meer bij, want men kon enkel nog vooruitblikken in een “prachtige en hoopvolle toekomst van een Rijksverbonden SS-Vlaanderen” !

“Wegens het begunstigen van plannen van de vijand” werd A.D. op 29-9-1944 aangehouden en geïnterneerd in Sint-Kruis, na zijn terugkeer in Oostende en na “als Eerste Officier ten dienste van de Duitsers” de S/S “LYS” te hebben geloodst naar Hamburg, Kiel en Memel. Die overstap naar de Duitse marine deed hij na een oproep in november 1943 van Walter Paproth, “Bevollmächtigter” in Antwerpen voor de “Reichskommissar für die Deutsche Seeschifffahrt, Abteilung Tonnage-Einsatz” in Berlijn, in samenwerking met de “Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich, *Wirtschaftlicher Transportbedarf*, Gruppe VI” in Brussel (meer bepaald voor de overzeese bevoorrading van het toen al bedreigde Oost-Pruisen en Memelgebied). Concreet ging het hier om het uitreden “in dienst der Duits/Belgische economie” van enkele schepen van de rederij Deppe, de S/S “Espagne”, “Lys” en “Yser”. Voor een “loods der Scheldemonden” was dit “gefundenes Fressen”, althans zo dacht A.D, want als kust- en rivierloods beantwoordde hij volledig aan het door de Duitsers vooropgestelde profiel van

aanwerving. Op 20-12-1943 vroeg hij dan ook (voor zes maanden) verlof zonder wedde bij het Bestuur van het Zeewezen, met als bijlage "een schrijven van de heer Paproth die alle redenen opgeeft mijner vraag". Het ging administratief ongewoon vlug (blijkbaar al vooraf "in kannen en kruiken", allicht ingevolge een "stille wenk" van de *Militärverwaltung*), want een paar dagen later was hij reeds aangemonsterd en kon hij in zee gaan op 24 december 1943, aan de vooravond van Kerstsmis (of was het nu "Weihnachten"?). Dat hij die voor hem toch wel zeer belangrijke stap nog wou zetten toen zelfs een kind kon merken dat de Duitsers op alle fronten de oorlog aan het verliezen waren, ja dat stemt wel tot nadenken, waarbij men zich hoofdschuddend kan afvragen "maar wat bezieldde die man eigenlijk??" Hierbij dient aangestipt dat bij de Duitse overname (in maart 1942) van de schepen van de rederij Deppe, de officieren en een groot deel van de bemanning om evidente redenen weigerden nog verder in dienst te blijven, een zaak die toen veel ophef maakte onder zeelieden en dan ook in Oostende zeker niet onbekend was, dus ook bij A.D.

Het werd alleszins een avontuurlijke tocht (ook al iets waaraan hij blijkbaar nooit heeft gedacht). Bij de terugreis in mei 1944 van Memel naar Rotterdam, moest het konvooi waartoe hij behoorde, in een haven binnenvluchten, na het tot zinken brengen, door de R.A.F, van drie koopvaardij-schepen en vier "Vorpostenboote" van de Kriegsmarine, waarbij een dertigtal opvarenden omkwamen op zee. Aan de wal werden een tachtigtal gewonden ontscheept. Hijzelf werd op de brug door een voltreffer over boord geslingerd samen met het overig brugpersoneel (zij waren met zeven, en slechts twee konden worden opgepikt, waaronder hijzelf). Nadat hij voldoende hersteld was, heeft hij dan op 16 mei 1944 bij de Duitsers ijlings "zijn ontslag ingediend, daar het te gevaarlijk geworden was".

Hij was al zijn geld en persoonlijke bezittingen kwijt en kwam berooid en neergeslagen terug in Oostende, ... waar men al reikhalzend begon uit te zien naar de bevrijding, na de nederlaag van de Duitsers in Normandië en de daaropvolgende doorbraak van de geallieerde legers. Het is normaal dat hij "nattigheid" voelde en dat hij nu eindelijk begon te beseffen wat hij zichzelf had aangedaan. Op 20-8-1944 schreef hij naar het Loodswezen (met een feitenrelaas over zijn "wedervaren") om zijn terugkomst te melden maar kennelijk vooral ter rechtvaardiging van zijn beslissing om in 1943 aan te monsteren voor de Duitsers : hij was "gaan varen met de hoop *in Zweden* te geraken en zou niet meer teruggekomen zijn, maar het heeft niet mogen lukken, spijtig!". Een fantastische uitleg (à la Trump?) die uiteraard "sceptisch" werd onthaald. Ook zat hij "in geldverlegenheid", want "hetgeen ik aan waarden bezat, is verdwenen, doch gelukkig was ik gered".

Hoofdwaterschout E. Carlier, tevens maritiem krijgsauditeur, was A.D. blijkbaar gunstig gezind. In een brief d.d. 23-1-1945 aan de Commissie van Advies voor Geïnterneerden (Brugge), liet hij weten dat "belanghebbende gedurende de bezetting geen tekens heeft gegeven van Duitsgezindheid" en dat "zijn voorlopige invrijheidstelling geen gevaar oplevert". De h. Carlier, tijdens de bezetting zelf een sleutelfiguur in de vaak moeilijke maritieme relaties met de bezetter (cfr. mijn toelichting in vorige hoofdstukken), kon zich doorgaans begripvol opstellen tegenover vissers en zeelieden die ergens "fout" geweest waren. Hij wist trouwens maar al te goed dat het allemaal een "grijze soep" geweest was, met niet zo maar een duidelijk onderscheid tussen "wit" en "zwart". In het geval van A.D. werd hij hierin evenwel niet gevolgd door de Directeur-generaal van het Zeewezen, die zich ertoe verplicht zag zich strikt te houden aan "*feitelijke bevindingen* omtrent het gedrag en de houding van belanghebbende". Die "grijze soep" van toen had iets van een (aseksuele) "Fifty shades of grey", maar was (aseksueel) dan wel geen bestseller! Vijftig tinten grijs, *hoe grijs* was dat ?

Deze individuele maritieme "case study" is, voor zover mij bekend, tot dusver uniek in onze bewogen maritieme geschiedenis, en dat is nogal begrijpelijk. Onze recente maritieme geschiedenis is immers over het algemeen een heldenepos (wat het overigens ook is!), maar *daarnaast* zijn er - zoals overal elders - onvermijdelijk ook *schaduwkanten* geweest. Dit hoeft geen reden te zijn om dit onvermeld te laten, want dit is geen schande doch enkel een

noodzakelijke “finishing touch” van het *totaalbeeld* dat wij hiervan moeten hebben. Niets menselijks was en is ons vreemd, ook in de maritieme sector! Moet A.D. *achteraf* dan beschouwd worden als een “slachtoffer van de epuratie” (zoals hij zichzelf zag)? Bekeken door een hedendaagse bril, misschien wel, ... maar in de optiek van de *toenmalige* sfeer van repressie en epuratie na een vreselijke oorlog en bezetting, allicht niet. Of zoals Georges Simenon zichzelf steeds voorhield “Il faut savoir comprendre ... et ne pas juger!”.

Toen ik mijn legerdienst deed in Duitsland, werden wij in dancings vaak onthaald op de meeslepende *Schlager* “Moonlight”: “Moonlight, die Nacht ist lang, unsagbar lang. Lass’ mich glücklich sein in deinem Zauberschein, und frag’ mich nur nicht warum!” (3). Was er een *sluitende* verklaring voor dat *massaal meelopen* in die lange en eindeloze nacht van de bezetting? Nee, en vraag niet waarom! Waarom? Daarom! Nadien wou men enkel nog een beetje gelukkig zijn, al dan niet in romantische maneschijn. “The rest is silence” en hooguit nog goed voor een “look back in anger”.

Ongetwijfeld zal deze vervolgsérie nog veel vraagtekens oproepen. De lezer zal trouwens al hebben gemerkt dat de titel van menig hoofdstuk eindigt *op een vraagteken*. Dat ligt natuurlijk niet aan de auteur die, in de mate van het mogelijke, voor alles en nog wat een bevredigende verklaring poogt te vinden. Nee, dat is gewoon een gevolg van het feit dat het hier duidelijk gaat om een duistere en zeer complexe materie waarover nog lang niet het laatste woord is gezegd. Die vage grens tussen “passieve” en “actieve” meelopers, en ook tussen meelopers en niet-meelopers, was vaak erg dun, niet alleen voor “simpelen van geest” ... maar blijkbaar ook voor nogal wat “intellectuelen”! Daarom, wees steeds indachtig het Bijbels gezegde: oordeel niet om niet geoordeeld te worden!

Een ander en zeer apart randgeval: vrouwen in de schemerzone

Tijdens beide bezettingen (dus zowel in W.O.1 als in W.O.2) bevonden de vrouwen zich duidelijk en *maatschappelijk* vrijwel volledig in een *aparte* en voor hen toch wel *typische* schemerzone (en dus *zelden of niet* in de hier beschreven schemerzone van *fifty shades of grey*), en dit heel eenvoudig omdat zij toen nog leefden in een *mannenmaatschappij*, traditioneel en uitsluitend gericht op wat mannen presteerden of konden presteren. Dit werd vanzelfsprekend nog extra in de hand gewerkt door een eigenlijk *vrouwonvriendelijk* naziregime. Voor hen gold aldus niet *wit, zwart of grijs*, omdat, *wat zij ook deden* en tot welke gezindheid zij eventueel ook behoorden, zij toch maar steeds werden afgerekend op het feit dat zij *vrouwen* waren, een mentaliteit die wij ons nu nog nauwelijks kunnen voorstellen (ook al is het blijkbaar bij sommigen nog *onderhuids* aanwezig!).

Onlangs kreeg ik een verzoek van een voordrachtgever die was uitgenodigd om, in het kader van het herdenkingsjaar 1914/2014, in Oostende een lezing te houden over “Vrouwen in de Grote Oorlog”. Hij wou graag weten of ik of iemand anders weet had van een Oostendse vrouw die zich op een of andere manier had doen opmerken tijdens de bezetting in 1914/1918. Ik heb hem helaas moeten teleurstellen, want ik had enkel weet van de “Dames de la Charité”, de burgerdames van de diverse hulpcomité’s, en de vrouwen van de soepbedeling. Dus niet over “een vrouw” maar veeleer over “de vrouw in het algemeen”. De vrouw, ofschoon bijna overal daadwerkelijk aanwezig, kwam *individueel* niet op de voorgrond, en dat was toen heel normaal. In het “Komiteit” (overkoepelend orgaan van alle betrokken geledingen en gezindheden) zaten *enkel mannen* (die dan ook wel nog de vrouwen moesten vertegenwoordigen). Reeds in 1914/18 waren er ook al vrouwen actief in het verzet, doch de enige naam die bekend gebleven is (met zelfs wereldbekendheid), was Edith Cavell, en dan enkel omdat dit perfect in het kraam paste van de Britse *oorlogspropaganda* (in dat opzicht vergelijkbaar met het geval van Captain Fryatt). Nochtans zijn er meerdere Edith Cavell’s geweest, dappere en onverschrokken vrouwen ... maar wier lijden en offer onopgemerkt is voorbijgegaan.

April 1944: "passief meelopen"...tot in de evacuatie (collectie Asseloos)

Evacuatie van de inboedel (collectie Asseloos)

1945: betoging van gedeporteerden en verzetslieden (collectie Asseloos)

1945: "wreekt de martelaren" (collectie Asseloos)

In beide bezettingen was die schemerzone *van de vrouwen* dan ook deze van de “naamlozen”. De vrouw was een “onbekende soldaat”, zij die taai en moedig streed op de verborgen barricades van het onzichtbare thuisfront. Zelfs nog in W.O.2 waren vrouwen in het verzet doorgaans enkel ingeschakeld in ondergeschikte opdrachten, zoals koerier of hulpje in de sluikpers, ...ook al was KZ Ravensbrück de eindbestemming voor zij die hierbij werden opgepakt. Maar wat zij ook deden, zij deden het zeker niet om op te vallen (liefst zo weinig mogelijk!). Een gewezen Britse IS-officier zei mij ooit: “They didn’t need to make a hero from their actions, since they didn’t have to worry about *pleasing the taste of their time*. They could act *for themselves*. And as it turned out, they were also acting for us ! Eventually, their harsh perspectives were recognized as a foretaste of 20th century rule breaking. War is a tragedy but if it happens, being able to have something good come out of that is a good thing . As far as women were concerned, this was certainly the case in and after both World Wars.” (4). Een Duitse vrouw, destijds behorend tot een “Widerstandskreis”, zei zo ongeveer hetzelfde : “Das enttäuscht zwar, *passt aber gut zur Tarnung*. Im Widerstand kam es vor allem eines: *unerkannt* bleiben und *unerkannt* verschwinden! Aber manche Männer waren leider nicht schlau.” (5). Er werden inderdaad weinig vrouwen opgepakt door de Gestapo, ook al waren er relatief veel actief. In het verzet of gewoon in hun gezin, zij waren de “stille helden” *worüber man nicht spricht*, maar meteen ook reeds de voorboden van een nakende en niet meer te stuiten emancipatie! Doch de tragische ironie van het lot wil dat de *enige* vrouw uit onze kustregio die vanuit die duistere tijd van W.O.2 algemeen bekend geworden is, ... Irma Laplasse was, in 1945 (op betwistbare manier?) ter dood veroordeeld (en ook terechtgesteld!) wegens verklikking. Na de oorlog zijn er elders wel enkele namen van opmerkelijke verzetsvrouwen bekend geworden, vooral dan uit de “lifeline” voor neergehaalde geallieerde piloten, ondergedoken Joden en werkweigerars. *Cherchez la femme !*

De keerzijde van eigenlijk *dezelfde* medaille waren dan wel de vrouwen die verzeild raakten in de “horizontale” collaboratie. Politieke collaboratie (tenzij indirect via diverse VNV mantelorganisaties) is eerder uitzonderlijk geweest. In andere vormen van collaboratie kwamen er vrijwel geen vrouwen te pas. In het beste geval werden uit die “Sturm der Liebe” geen kinderen geboren, want het was zo al erg genoeg, uiteraard vooral na de bevrijding. De maatschappij (ook de vrouwen!) gedroeg zich tegenover die “Duutsche hoeren” erg hard en haatdragend. De horrorbeelden van kaalgeschoren en vernederde vrouwen zijn nog lang bijgebleven als collectieve herinnering aan de repressie. Maar de grond van de zaak was dat ook zij bewust of onbewust meedreven in een mannenmaatschappij.

In onze huidige samenleving is er in dat opzicht enorm veel veranderd. De vrouwen die nu op de voorgrond treden, zijn niet meer te tellen, zij het wel *deels* nog altijd in een mannenmaatschappij. Want *nog steeds* geldt voor hen wat Carli Lloyd (US *soccer star* in de “World Cup” damesvoetbal) in een interview in “Time” zo kernachtig uitdrukte: “You need to score *in big moments*. You need to rise to *challenges!*”. *Quod est demonstrandum!* ... en niet alleen in damesvoetbal !

(wordt vervolgd)

VERTALING:

- (1) De strijd tegen het nazi regime heeft enkel de takken ervan afgesnoeid, terwijl zijn wortels voortwoekeren tot diep in het hart van Duitsland. - Oorlogen beginnen vaak om een rechtvaardige reden, maar eindigen altijd met een diep aangeslagen samenleving.
- (2) Bijzonder hier bij ons is het feit dat je de wereld met gans andere ogen gaat bekijken. In België krijg je als waarnemer of toeschouwer die verandering van perspectief zeker niet. Maar hier wordt het nagenoeg onmogelijk om zich nog langer aan slechts één kant op te stellen.

- (3) Maneschijn, de nacht is lang, zo eindeloos lang. Laat mij nog wat gelukkig zijn in jouw toverschijn, en vraag me zeker niet waarom!
- (4) Zij hadden er geen behoefte aan om in hun acties uit te groeien tot een heldin, vermits zij zich niet moesten bekommeren om een verwachtingspatroon. Zij handelden om zichzelf te bewijzen. Het bleek nadien dat zij ook gewerkt hebben voor ons! Hun scherpe inzichten werden uiteindelijk erkend als een voorsmaakje van de doorbraak - later in de 20e eeuw - doorheen het rollenpatroon. Oorlog is een tragedie, maar àls het gebeurt, is de mogelijkheid om iets goed eruit te halen dan toch zeker een goede zaak. Wat vrouwen betreft, was dit alleszins het geval in en na beide wereldoorlogen.
- (5) Dat is frustrerend, maar was goed als mistgordijn. In het verzet kwam het er vooral op aan, onontdekt te blijven en onontdekt te verdwijnen. Maar helaas waren veel mannen niet erg sluw.
-

LIDGELD 2018

Het lidgeld voor het lidmaatschap bij de Koninklijke Heem- en Geschiedkundige Kring De Plate is voor 2018 vastgesteld als volgt:

Aangesloten lid   €25

Mogen wij vragen gebruik te maken van het hierbijgevoegd stortingsbulletin.

Enkel zij die nog niet betaald hebben vinden hierbij een stortingsbulletin (laatste storting ontvangen op 27 oktober)

Fernand MUS
Penningmeester